

УДК.2:007

Урганч Давлат Университети
Иқтисодиёт факультети
2- босқич таянч докторанти
Рахимова С.М.

ПАНДЕМИЯ ШАРОИТИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТИББИЙ ХИЗМАТЛАР БОЗОРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Аннотация.

Кириш. Ушбу мақолада тиббий хизматлар бозорини такомиллаштиришнинг айрим масалалари келтирилган бўлиб, бу бўйича минтақанинг тиббий хизматлар бозорининг пандемия шароитидаги муаммолари ва камчиликларни бартараф этиш йўллари, анкета сўровномалар орқали респондентлардан олинган маълумотлар асосида чуқур таҳлил қилинган.

Тадқиқот методлари. Тиббий хизматлар бозорини ривожлантиришнинг замонавий тиббий хизмат турларини жорий қилиш борасида телемедицина хизмати тушунчаси чуқур таҳлил қилинди. Муаллиф томонидан олиб борилган тадқиқотлар натижасида олинган илмий ишлар асосида SWOT-таҳлил ишлаб чиқилди. Ундан ташқари, тадқиқотда тиббий хизматлар бозори ривожланишида монографик, иқтисодий таҳлил, таққослаш, мантикий фикрлаш, абстракция тадқиқот усулларида кенг фойдаланилди.

Натижалар ва мунозара. Мақолада тиббий хизматлар бозори ривожлантиришнинг шарт-шароитлари чуқур ўрганилган. Давлатнинг муҳим соҳаларидан бири бўлган ижтимоий соҳада, Ўзбекистонда соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантириш, аҳолини соғлом турмуш тарзини қўллаб-қувватлаш, тиббиёт ва илм-фаннинг замонавий ютуқлари ва технологияларни жорий этиш, аҳолининг соғлом турмуш тарзини шакллантиришга қаратилган бир қатор чора-тадбирларнинг аҳамияти очиб берилган.

Хулоса. Ўзбекистонда тиббий хизматлар бозорини ривожлантиришда сўнгги йилларда тиббиёт соҳасидаги ислохотлар давлат-хусусий шерикчилиги асосида ташкил этиладиган тиббиёт муассасаларини кўпайтиришга, мақсадли лойиҳа ва дастурларни амалга оширишга соҳани такомиллаштиришга хизмат қилмоқда.

Кириш. Мамлакатимизда хизматлар соҳасини ривожлантириш устувор вазифа сифатида қаралади. Хизматлар соҳаси иқтисодиётнинг муҳим тармоқларидан бири бўлиб, иқтисодиётидаги глобаллашув тенденцияларини ҳисобга олган ҳолда, миллий иқтисодиётда таркибий ўзгаришлар, ўз навбатида аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш, шунингдек бозор хизматлари кўрсатиш билан боғлиқдир. Айниқса турли-туман хизматларга бўлган эҳтиёжларни қондириш мамлакатда изчиллик билан амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий устувор вазифадир. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ) *тиббий хизматлар* - аҳолининг жисмоний руҳий ижтимоий фаровонлигини таъминлаш соғлиқни тиклаш соғлом умр кўриш кўрсаткичи деб таъриф берган. Дунё соғлиқни сақлаш тизимида *“Social wellbeing”* яъни *ижтимоий фаровонлик* тиббий хизматларнинг устувор жиҳати эканлиги билан аҳамиятлидир[4].

Материаллар. Тадқиқот мавзуси бўйича айрим масалалар ўрганилиб, телемедицина хизматлари ва унга оид тушунчалар Г.У.Шамиев ва Ю.Е.Ляхларининг илмий асарлари қисман ўрганилди.

Методлар. Мақолада мамлакатимиз тиббий хизматлар бозори ривожланишининг бир нечта йўналишдаги тажрибалар ўрганилди. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг тиббий хизматлар бозори бўйича расмий статистик маълумотларидан фойдаланилди. Тадқиқотда тизимли ёндашув кузатиш умумлаштириш қиёсий таҳлил ва SWOT-таҳлил усулларидадан фойдаланилади.

Натижалар. Сўнгги йилларда президентимиз томонидан тиббий хизматлар бозори кўламини кенгайтириш, давлат-хусусий шерикчилиги асосида ташкил этиладиган тиббиёт муассасаларини кўпайтириш мақсадида бир қанча лойиҳа ва дастурлар амалга оширилмоқда. Соғлиқни сақлаш тизимини бошқаришда сўнгги 3 йилда 160 дан ортиқ меърий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Соғлиқни сақлаш тизимдаги 2021 йил инвестиция дастурига республика миқёсида эса 11 та лойиҳалар киритилган. Хусусан, бу борада 2019 йил 16 апрелдаги ПҚ-2490 сонли “Соғлиқни сақлаш соҳасида давлат хусусий шерикчилик тўғрисида”ги қарорига кўра, Хоразм вилояти Хива тумани тиббиёт бирлашмасига қарашли “Дашёқ” ҚВП тиббиёт маркази давлат- хусусий шерикчилиги асосида ташкил этилиб, ҳудуд аҳолисининг тиббий хизматларга бўлган эҳтиёжларини қондиришга хизмат қилмоқда [1].

Хукуматимизнинг 2021 йил 3-февралдаги ПФ-6155 сонли “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили” Давлат дастурига кўра, аҳолининг саломатлигини мустаҳкамлаш, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишда давлат иштирокини янада кучайтириш борасида қуйидаги вазифалар белгилаб берилди. Унга кўра,

-республика аҳолиси ўртасида оммавий тарзда бепул коронавирусга қарши профилактик эмлашларни ўтказиш;

-тиббиёт муассасаларининг моддий-техника базасини яхшилаш, лабораториялар имкониятини кенгайтириш учун асбоб-ускуналар хариди учун зарур бўлган маблағларни жалб қилиш;

-Осиё тараққиёт банки ҳамда Осиё инфратузилма инвестиция банки билан соғлиқни сақлаш соҳасида қарз шартномаларини тузиш;

-давлат томонидан бепул тиббий хизматлар ва дори воситалари билан кафолатланган пакет доирасида тиббий хизмат кўрсатиш тизимини ишлаб чиқиш;

- ҳудудларда кўрсатилаётган тиббий хизмат сифатини яхшилаш мақсадида республика ихтисослашган тиббиёт марказлари ва уларнинг филиаллари ўртасида телемедицина хизматларини кўрсатилишини йўлга қўйиш;

- олис ва чекка ҳудудларда бирламчи ва ихтисослашган тиббий ёрдам кўрсатиш ва эҳтиёжманд аҳоли учун скрининг ва даволаш тадбирларига хусусий шифохоналарни жалб этиш ва уларга субсидия ажратиш;

- онкология ва онкогематология билан касалланган фуқароларга юқори малакали тиббий хизмат кўрсатишни таъминлаш ва бошқалар [2].

Пандемия шароитида Ўзбекистонда айниқса инновацион телемедицина хизматларига бўлган талаб анча ортди. Чунки кенг қамровли аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш телемедицинанинг асосий шартларидан биридир. Шу ўринда телемедицина тушунчасига таъриф келтириб ўтсак. “Tele”-грекча “масофа”, “mederi”- “даволаш” деган маънони билдиради. Қисқа қилиб айтганда, **телемедицина**-соғлиқни сақлашда ахборот технологияларидан

фойдаланиб, тиббий хизматлар яратиш ва глобал ўсиш имконини берувчи хизмат турларидан биридир[7].

Масофадан туриб тиббий хизмат кўрсатишнинг ушбу янги тури SWOT- таҳлил қилинди. Қуйида телемедецинанинг афзалликлари, камчиликлари, имкониятлари ва таҳдидлари чуқур ўрганилган.

Мамлакатимиз тиббиёт соҳасида анча тажрибага эга ҳисобланади. Шу билан бирга тиббиёт ривожланган хорижий мамлакатларнинг тажрибаларини ҳам кенг ўрганилмоқда. Хусусан, тиббиёт соҳасида илғор узоқ йиллик тажриба эга Хитой, Туркия, Ҳиндистон давлатининг халқ табобати билан даволаниш ва тиббий хизматларни кўрсатиш-касалликни профилактика қилиш, узоқ умр кўриш каби **“комплекслаштириш”**ни назарда тутди. Бугунги кунда хорижий мамлакатларда даволаниш, тиббий хизмат турлари ва хизмат нархлари ҳақида тўлиқ маълумот олиш мақсадида, **“Hospitalbooking”** платформаси яратилди. Платформа асосан, хорижий давлатларда тиббий хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ муурожаатлари қабул қилади[6]. Платформада хорижий мамлакатларнинг ихтисослашган тиббий хизмат турлари бўйича маълумотлар гуруҳлари келтирилган[8].

1-жадвал

Телемедецина хизматлари SWOT-таҳлил¹

Афзалликлари	Камчиликлари
<p>Телемедецина махфийлик ва тиббий ҳуқуқий қоидаларнинг мавжудлиги; Мамлакатнинг соғлиқни сақлаш кўрсаткичлари ва статистикасини шакллантириш; Исталган вақтда тиббий хизмат кўрсатиш ва самарали даволашни амалга ошириш; Муқобил нархда эрта ташхис қўйиш ва мунтазам текширувларларни амалга ошириш; Аҳолининг касалланиш даражаси бўйича маълумотларни доимий янгиланиб бориш;</p>	<p>Бир вақтнинг ўзида тиббий хизматдан фойдаланишда шифокор-беморнинг масофадан ҳаракат қилиши; Текширувларда беморни тўлиқ кўздан кечирмаслик; Оғир асоратли касалликларда беморларга масофадан бундай тиббий хизмат кўрсатиш хавфининг юқорилиги;</p>
Имкониятлари	Таҳдидлар
<p>Халқаро миқёда тиббий хизмат кўрсатиш шароитларинг мавжудлиги; Тиббий интеграцияни йўлга қўйиш; Малакали шифокорлардан тиббий маслаҳат олиш; АКТ нинг имкониятларини кенгайтириш ва фойдаланиш; Call марказларини ташкил этиш; Тиббий хизматлар маркетингини йўлга қўйиш; Пандемия шароитларида масофадан тиббий хизмат кўрсатиш (Маслаҳат хизматлари , Видеоконференция).</p>	<p>Ишончнинг йўқолиши (баъзан беморларда); Беморларга берилаган тиббий дори воситаларининг таъсир доирасини баҳолаб бориш;</p>

¹ Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

2-жадвал

Хорижий мамлакатларда ихтисослашган тиббий хизмат турлари¹

Мамлакатлар	Тиббий хизматлар
Германия	Онкогематология, ортопедия, кардиохирургия, офталмология, хирургия.
Исроил	Онкология, нейрохирургия, урология, неврология, госрентриология, гинекология, норкология.
Туркия	JCI сертификатига эга онкология, пластик хирургия, нейрохирургия, трансплантология.
Жанубий Корея	Пластик хирургия, онкология, офтолмология, урология.
Чехия	Онкология, ортопедия, травматология, пластик хурургия.
Испания	Болалар онкологияси, неврология, нейрохирургия.

Инновацион иқтисодиёт шароитида республика соғлиқни сақлаш тизимида сунъий интеллект модулларидан фойдаланган ҳолда, касалликларни ташхис қилишнинг замонавий тизимларини жорий этиш мақсадида, «ЮСАР» МЧЖ ва «Боткин АИ» МЧЖ (Россия Федерацияси) билан ҳамкорликда «Сунъий интеллект технологияларидан фойдаланган ҳолда касалликларга ташхис қўйишнинг илғор тизимларини жорий этиш» лойиҳаси ишлаб чиқилмоқда. Бундай тизим ва технологиялардан фойдаланиш айниқса саратон касалликлари ташхисидида юқори самарага эга бўлиб, касалликнинг дастлабки босқичларида 50% гача аниқлаш имконини беради[3]. Натижада профилактик чораларни кўриш харажатлари камайтирилади ва беморнинг даволаниш самарадорлиги ошади. Агар худудларнинг ижтимоий-иқтисодий имкониятлари ўрганилиб, тиббий хизмат кўрсатувчи тиббиёт муассасаларига АКТ лар жалб қилинса, телемедицина хизматларини кўрсатиш шарт-шароитларини яратиш мумкин бўлади. Унга боғлиқ равишда эндиликда Хоразм вилоятига *Генотехнология* амалиётини олиб кириш ва бу усуллар орқали аҳолининг гематологик хизматларга бўлган талабини қондиришга қолаверса, энг долзарб муаммолардан ҳисобланган тиббий хизмат кўрсатишга имконият яратилади. Гематологик хизматлар кўрсатишда Европа мамлакатлари тажрибасини ўрганиб, хусусий клиникаларга ушбу йўналишда тиббий хизмат кўрсатишда имтиёзлар бериш орқали худуд аҳолисининг гематологик касалликларнинг олди олинади. Соғлиқни сақлаш соҳасида инновацион тиббий хизмат кўрсатиш йўналишларидан бири ҳисобланган - *мобил тиббиёт* йўналишида пандемия шароитида анча муаммоларга эга эканлигини кўриш мумкин.

Мобил тиббиёт-нодавлат тиббиёт ташкилотлари томонидан махсус автотранспорт воситасида ташкил этиладиган “мобил тиббиёт” хизмати бўлиб, худудларга чиққан ҳолда, аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш, ўрта тиббиёт ходимларидан иборат “тиббий пункт”ларини ташкил этиш учун нодавлат тиббиёт ташкилотлари учун зарур шароитлар яратиш улар ўртасида тушунтириш ишларини олиб бориш тушунилади.

Хулоса. Пандемия бутун дунё бўйлаб соғлиқни сақлаш соҳасида рақамлаштиришни тезлаштиришга туртки берди. Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти фикрига кўра, 2019 йилда 45 миллиард долларга баҳоланган

¹ Манба: (<https://hospitalbooking.com/voprosy-i-otvety-o-lectenii-v-izraile>)

телемедицина жаҳон бозорда 2026 йилга келиб тўрт баравар кўпайиб, 180 миллиард долларни ташкил этади. Хусусан, соғлиқни сақлаш харажатларининг ўсиши, телемедицина лойиҳаларига инвестициялар ва аҳоли сонининг кўпайиши туфайли онлайн тиббий хизматлардан фойдаланишга талаб ортиши кутилмоқда.

VEB Ventures маълумотларига кўра, телемедицина мутахассислари яқин 5 йил ичида ушбу йўналишда бир неча баробар ўсиши кутилмоқда[5].

Рақамли технологияларни бутун дунё бўйлаб соғлиқни сақлаш тизимида жорий этиш тажрибаси жуда муҳим ҳисобланиб, бу мамлакатдаги илғор тажрибаларни қўллаш ва мослаштиришга имкон беради, “*бемор-шифокор*” тизими ўзаро таъсир ўтказишнинг энг самарали, қулай ва хавфсиз усули сифатида кенг фойдаланади.

Телемедицина йирик тиббий марказлардан туриб керакли мутахассисларнинг узок, олис жойларда яшовчи беморларга қулай онлайн даволанишнинг самарадорлиги сурункали касалликларга чалинган одамлар томонидан ҳам қадрланди. Шу билан бирга, махфийлик, кириш ҳуқуқи ва жавобгарлик масалаларини тартибга солувчи қонунларнинг қабул қилиниши телемедицинанинг мавқеини янада оширади.

Иқтисодиётнинг давлат ва хусусий секторида электрон соғлиқни сақлашга кўпроқ боғлиқ бўлганлиги сабабли, тиббий хизмат сифатини яхшилаш ва тижорат саъй-ҳаракатларида фуқароларнинг асосий соғлиқни сақлаш хизматларидан фойдаланишига шароит яратиш учун телемедицина хизматларидан оқилона фойдаланиш керак.

Телемедицина хизматларида адолатли ва энг юқори замонавий меъёрлар билан таъминланиши натижасида аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш, сифатли тиббий хизмат кўрсатиш шунингдек, маълумот, тил, географик жойлашув, жисмоний ва ақлий салоҳият, ёш ва жинсдаги фарқлар кафолатланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Соғлиқни сақлаш соҳасида давлат хусусий шерикчилик тўғрисида”ги ПҚ-2490 сонли қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили” Давлат дастурини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-6155 сонли фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Сунъий интеллект технологияларини жадал жорий этиш учун шарт-шароитлар яратиш чоратадбирлари тўғрисида ПҚ-4996 сонли қарори.
4. Фелиция Юппер, Ник Маркс, Джульет Майклсон, Кармело Васкес и Джоар Теоретические основы, цели и задачи.
5. G.U. Shamiev. Development trends of health capital in uzbekistan: problems and realities.
6. Сервис бронирования больницы online от Hospital Booking
7. Международный опыт внедрения телемедицинских услуг в систему здравоохранения. <https://evercare.ru/news/mezhdunarodnyy-opyt-vnedreniyatelemedicinskikh-uslug-v-sistemu-zdravookhraneniya-partnerskaya>
<https://avit6666.uz/savol/#gsc.tab=0><https://avitsenna.uz/savol/#gsc.tab=0><https://avitsenna.uz/savol/#gsc.tab=066631011>
8. <https://hospitalbooking.com/voprosy-i-otvety-o-lectenii-v-izraile>